

KAMIL
SORKA

VERITATEM
ESSE
QUAERENDAM

PRAWDA W RZYMSKIM
PROCESIE CYWILNYM

VERITATEM
ESSE QUAERENDAM
PRAWDA W RZYMSKIM PROCESIE CYWILNYM

KAMIL SORKA

*VERITATEM
ESSE QUAERENDAM*

PRAWDA W RZYMSKIM PROCESIE CYWILNYM

Kraków 2021

Kamil Sorka

Uniwersytet Jagielloński

 <https://orcid.org/0000-0002-0681-2865>

 kamil.sorka@uj.edu.pl

© Copyright by Kamil Sorka, 2021

Recenzent

prof. dr hab. Tomasz Giaro, UW

Opracowanie redakcyjne

Hanna Antos

Projekt okładki

Mateusz Jaszczuk

Na okładce: Leonardo da Vinci, *Studium ręki* (rysunek), ok. 1480.

ISBN 978-83-8138-511-4 (druk)

ISBN 978-83-8138-512-1 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788381385121>

Publikacja dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu Diamentowy Grant na projekt badawczy „Rozumienie prawdy w rzymskim procesie cywilnym” (nr projektu: DI2014 000344).

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	9
PODZIĘKOWANIA	13
WSTĘP.....	15
ROZDZIAŁ I. PRAWDA W OCZACH FILOZOFÓW I PRAWNIKÓW.....	27
1) Rozumienie prawdy w dyskursie filozoficznym	28
a) Klasyczna teoria prawdy	28
b) Nieklasyczne teorie prawdy	32
2) Rozumienie prawdy w dyskursie prawniczym.....	40
ROZDZIAŁ II. ŚRODKI NADZWYCZAJNE ZMIERZAJĄCE DO KSZTAŁTOWANIA PRAWDY W RZYMSKIM PROCESIE CYWILNYM.....	47
1) <i>Iusiurandum in iure</i> – przysięga procesowa przed pretorem	49
a) Przysięga dobrowolna – D. 12,2,3 pr.....	58
b) Przysięga przymusowa – D. 12,2,34,6.....	78
c) Stosunek przysięgi dobrowolnej do przysięgi przymusowej	82
d) Przysięga na podstawie porozumienia – <i>iusiurandum ex conventione</i>	87
e) Związek przysięgi procesowej i pojęcia prawdy	88
f) Granice przysięgi jako podstawy prawdy formalnej tworzonej przez strony	98
g) Granice treści przysięgi jako ogólne granice prawdy formalnej.....	110
h) Natura przysięgi procesowej i zmiana jej charakteru.....	114
2) <i>Confessio in iure</i> – uznanie roszczenia przed pretorem	119
a) Formuła skargi przyznawanej na podstawie <i>confessio in iure</i>	120

Spis treści

b) Wiążący charakter <i>confessio in iure</i>	122
c) Granice <i>confessio in iure</i>	132
d) Natura <i>confessio in iure</i>	137
3) <i>Interrogatio in iure</i> – zapytanie przed pretorem	138
a) Formuła skargi przyznawanej na podstawie <i>interrogatio in iure</i>	141
b) Wiążący charakter <i>interrogatio in iure</i>	146
c) Granice wiążącego charakteru <i>interrogatio in iure</i>	154
4) Wnioski	169
ROZDZIAŁ III. ŚRODKI ZWYCZAJNE ZMIERZAJĄCE	
DO STWIERDZENIA PRAWDY W RZYMSKIM PROCESIE CYWILNYM.....	173
1) Sędziowska ocena dowodowa	176
2) Typy i charakterystyka środków dowodowych	190
a) Retoryczna perspektywa teorii dowodowych.....	192
b) Ograniczenia retorycznej perspektywy teorii dowodowych.....	199
c) Dowód z zeznań świadka.....	212
d) Zeznania składane pisemnie.....	223
e) Kryteria wiarygodności świadków.....	227
f) Zeznania złożone na torturach.....	238
g) Dowód z dokumentów.....	248
h) Dowód z opinii biegłego.....	267
3) Wnioski	274
ROZDZIAŁ IV. WYROK W RZYMSKIM PROCESIE CYWILNYM JAKO	
STWIERDZENIE PRAWDY	277
1) Prawomocność materialna wyroku – <i>res iudicata pro veritate</i>	290
2) Pierwotny kontekst zasady <i>res iudicata pro veritate accipitur</i>	291
3) Ograniczenie prawomocności materialnej wyroku	309
4) Zasada <i>res iudicata pro veritate accipitur</i> w kompilacji justyniańskiej.....	313
5) Wnioski	314

Spis treści

ROZDZIAŁ V. FORMY FALSYFIKACJI WYROKU	317
1) Postępowanie egzekucyjne	319
2) Przywrócenie do stanu poprzedniego	324
3) Apelacja	337
4) Wnioski	341
ZAKOŃCZENIE	343
BIBLIOGRAFIA	353
INDEKS ŹRÓDEŁ	379
INDEKS OSOBOWY	391
ABSTRACT. <i>Veritatem esse quaerendam</i> : Truth in the Roman Civil Trial	401

WYKAZ SKRÓTÓW

1) Źródła

a) prawnicze

- B./BS. – *Basilicorum libri LX*, ed. H. J. Scheltema, D. Holwerda, N. van der Wal, Groningen 1953–1988: A (tekst) I–VIII, B (scholia) I–IX
- C. – *Codex Iustinianus*
- CG. – *Codex Gregorianus*
- Coll. – *Mosaicarum et Romanarum legum collatio*
- CTh. – *Codex Theodosianus*
- D. – *Iustiniani Digesta*
- ETh. – *Edictum Theodorici Regis*
- FIRA – *Fontes iuris romani anteiustiniani*, ediderunt Salvator Riccobono, Johannes Baviera, Contardo Ferrini, Johannes Furlani, Vincentius Arango-Ruiz, t. 1: *Leges*, t. 2: *Auctores*, t. 3: *Negotia*, Florentiae 1940–1943
- FV. – *Fragmenta quae dicuntur Vaticana*
- G. – *Gai Institutiones*
- Hb. – *Basilicorum libri LX*, ed. G. E. Heimbach, D. C. Heimbach, t. 1–6, Lipsiae 1833–1870
- I. – *Iustiniani Institutiones*
- k.p.c. – Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 2016 r., poz. 1822, tekst jednolity
- N. – *Novellae Constitutiones Iustiniani Augusti*
- PS. – *Pauli sententiae receptae*
- SC – *senatusconsultum* (następuje nazwa własna)
- Sirm. – *Constitutiones Sirmondianae*
- T. – *Lex duodecim tabularum*
- TPSulp. – *Tabulae Pompeianae Sulpiciorum*

b) nieprawnicze

- Aug., *civ.* – Aurelius Augustinus, *De civitate Dei*
 Aug., *soliloq.* – Aurelius Augustinus, *Soliloquia*
 Cic., *ac.* – M. Tullius Cicero, *Lucullus sive academicorum priorum lib. 2*
 Cic., *Caecin.* – M. Tullius Cicero, *Pro A. Caecina oratio*
 Cic., *Cluent.* – M. Tullius Cicero, *Pro A. Cluentio oratio*
 Cic., *de orat.* – M. Tullius Cicero, *De oratore*
 Cic., *fam.* – M. Tullius Cicero, *Epistulae ad familiares*
 Cic., *Font.* – M. Tullius Cicero, *Pro M. Fonteio oratio*
 Cic., *inv.* – M. Tullius Cicero, *De inventione rhetorica*
 Cic., *leg.* – M. Tullius Cicero, *De legibus*
 Cic., *off.* – M. Tullius Cicero, *De officiis*
 Cic., *Mil.* – M. Tullius Cicero, *Pro T. Annio Milone oratio*
 Cic., *Q. Rosc.* – M. Tullius Cicero, *Pro Q. Roscio Gallo comoedo oratio*
 Cic., *part. or.* – M. Tullius Cicero, *Partitiones oratoriae*
 Cic., *top.* – M. Tullius Cicero, *Topica*
 Fest. – Sextus Pompeius Festus, *De verborum significatu Verii Flacci* (według wydania: *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome*, Threwhkianiis copiis usus edidit W. M. Lindsay, Lipsiae 1913)
 Gell. – Aulus Gellius, *Noctes Atticae*
 Isid., *Orig.*, – Isidorus Hispalensis, *Origines*
 Iuv. – D. Iunius Iuvenalis, *Saturae*
 Liv. – T. Livius Patavinus, *Ab urbe condita*
 Plin. *paneg.* – C. Plinius Caecilius Secundus, *Panegyricus*
 Quint., *decl.* – M. Fabius Quintilianus, *Declamationes minores*
 Quint., *inst.* – M. Fabius Quintilianus, *Institutio oratoria*
Rhet. Her. – *Rhetorica ad C. Herennium*
 Sen., *benef.* – L. Annaeus Seneca, *De beneficiis*
 Sen., *de ira* – L. Annaeus Seneca, *Dialogus de ira*
 Suet., *Nero* – C. Suetonius Tranquillus, *Vitae caesarum: Nero*
 Tac., *ann.* – P. Cornelius Tacitus, *Annales*
 Th. – *Corpus agrimensorum Romanorum*, vol. 1, fasc. 1, *Opuscula agrimensorum veterum*, recensuit C. Thulin, Lipsiae 1913 (pierwsza liczba oznacza stronę, druga oznacza wersy)

Wykaz skrótów

- Val. Max. – Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia*
De ver. – Thomas Aquinas, *De veritate*

2) Czasopisma

- AUL FI – Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica
AUPA – Annali del seminario giuridica, Università degli studi di Palermo
BIDR – Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano
CPH – Czasopismo Prawno-Historyczne
FP – Forum Prawnicze
JJP – The Journal of Juristic Papyrology
KSHPiP – Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa
PiP – Państwo i Prawo
PK – Prawo Kanoniczne
PS – Przegląd Sądowy
RDR – Rivista di Diritto Romano
RIDA – Revue internationale des droits de l'antiquité, 3e série
RPEiS – Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SDHI – Studia et Documenta Historiae et Iuris
TR – Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis = Revue d'Histoire du Droit
= The Legal History Review
TSDP – Teoria e Storia del Diritto Privato (czasopismo wydawane wyłącznie w sieci pod adresem <http://www.teoriaestoriadeldiritto-privato.com/index.php>)
ZP UKSW – Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ZSS – Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung

3) Literatura pomocnicza, słowniki i encyklopedie

- Beiträge – G. von Beseler, *Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen*, t. 1–5, Leipzig 1910–1931
ED – *Enciclopedia del diritto*
EP – O. Lenel, *Das Edictum perpetuum. Ein Versuch zu seiner Wiederherstellung*, 3. verb. Aufl., Leipzig 1927 (przedruk Aalen 1985)

Wykaz skrótów

- HLQR – H. Heumann, *Heumanns Handlexikon zu den Quellen des römischen Recht*, 9. wyd., neu bearb. von E. Seckel, niezmienny przedruk, Jena 1926
- Index – *Index Interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur, editionem a Ludovico Mitteis inchoatam ab aliis viris doctis perfectam curaverunt*, E. Levy, E. Rabel, t. 1, Weimar 1929; t. 2, Weimar 1931; t. 3, Weimar 1935
- NNDI – *Novissimo Digesto Italiano*, t. 1–20, ed. A. Azara, E. Eula, Torino 1957–1975
- OLD – *Oxford Latin Dictionary*, ed. P. Glare, Oxford 1968
- Oxy. – *The Oxyrhynchus Papyri*, t. 1–15, ed. B. P. Grenfell, A. S. Hunt, London 1898–1922
- PIC – O. Lenel, *Palingenesia iuris civilis. Iuris consultorum reliquiae quae Iustiniani Digestis continentur ceteraque iuris prudentiae civilis fragmenta minora secundum auctores et libros*, t. 1 i 2, Leipzig 1889 (przedruk Graz 1960)
- RE – *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, t. 1–24; zweite Reihe, t. 1–19, 1893–1972; Suppl., t. 1–15, 1903–1978 (za *Słownikiem encyklopedycznym prawa rzymskiego* W. Litewskiego)
- RZPR – M. Kaser, K. Hackl, *Das römische Zivilprozessrecht*, 2. neu bearb. Aufl., München 1996

4) Inne

- a. – *articulus*, artykuł
- adh. – *ad hunc locum*, odnośnie do tego miejsca
- b.d. – brak daty
- J – *Ewangelia według św. Jana*
- q. – *quaestio*, kwestia
- resp. – *respondeo*, odpowiadam
- s. – strona
- sc. – *scilicet*, mianowicie, na przykład
- sygn. – sygnatura
- szp. – szpalta
- s.v. – *sub voce*, pod hasłem

PODZIĘKOWANIA

Przedłożona książka stanowi poprawioną i rozszerzoną wersję pracy doktorskiej „*Veritatem esse quaerendam*. Prawda w rzymskim procesie cywilnym” obronionej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego 28 września 2020 roku pod kierunkiem ks. prof. Franciszka Longchamps de Bériera. Stanowi ona owoc kilkuletnich badań nad źródłami prawa rzymskiego. Badania te były możliwe dzięki wsparciu finansowemu i organizacyjnemu ze strony Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu Diamentowy Grant na projekt „Rozumienie prawdy w rzymskim procesie cywilnym” (nr projektu DI2014 000344).

Książka nie mogłaby powstać bez szeregu życzliwych ludzi. Przede wszystkim serdecznie dziękuję mojemu Mistrzowi, ks. prof. Franciszkowi Longchamps de Bérier, który przyjmując mnie na seminarium z prawa rzymskiego na II roku studiów magisterskich, wzbudził szczerze zainteresowanie prawem rzymskim i zawsze zachęcał do odważnego stawiania przed sobą ambitnych celów. Dziękuję szanownym Recenzentom rozprawy w przewodzie doktorskim, prof. Joannie Misztal-Koneckiej i prof. Tomaszowi Giaro za cenne uwagi, które wzbogaciły treść pracy i uchroniły mnie od niejednego błędu. Dziękuję także dr Paulinie Święcickiej za inspirujące rozmowy, które pomogły narodzić się pomysłowi badawczemu leżącemu u podstaw niniejszej pracy. Bardzo wiele zawdzięczam dyskusjom toczącym się w ramach prowadzonego przez ks. prof. Longchamps de Bérier seminarium doktorskiego, a także zebrań Katedry Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wielce cenna była możliwość przedstawienia wstępnych wyników badań i tej pracy podczas seminarium w Nieborowie jesienią 2016 roku: za komentarze i życzliwą krytykę dziękuję panu prof. Wojciechowi Dajczakowi, panu prof. Bronisławowi Sitkowi oraz pozostałym uczestnikom tego spotkania – badaczom prawa rzymskiego – doktorom, doktorantom i magistrantom z Uniwer-

Podziękowania

sytetu im. Adama Mickiewicza, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i Uniwersytetu Warszawskiego.

Wreszcie dziękuję moim Rodzicom i Siostrze, którzy stanowili dla mnie nieocenione wsparcie w trudnych chwilach. Szczególnie dziękuję mojej Żonie, pierwszej recenzentce, niezrównanej towarzyszce i nieustrudzonej motywatorce, bez której ciepłej i cierplivej obecności niniejsza praca być może w ogóle by nie powstała.

WSTĘP

„Czyniąc samą prawdę przedmiotem swych badań, rozświetlając drogi ku niej wiodące, tworząc teorię naukowego poznania, filozofia staje się sojuszniczką i przewodniczką wszystkich, którzy na jakimkolwiek polu dociekań ludzkich dążą ku prawdzie”¹. Tymi słowami Kazimierz Twardowski wyraził swoje oddanie dla filozofii jako służki prawdy, gdy wygłaszał mowę *O dostojęństwie Uniwersytetu*, która stała się jego naukowym testamentem. Filozofia została przedstawiona przez Twardowskiego jako przewodniczka na drodze, lecz prawdziwy skarb stanowi dopiero kres owej drogi: prawda. Poznawanie prawdy – mniej lub bardziej uświadomione – stanowi cel nie tylko filozofów i logików, lecz każdego człowieka „na jakimkolwiek polu dociekań”. Praktyczne doświadczenie prawnicze potwierdza te intuicje. Znajomość faktów towarzyszących sprawie jest przecież konieczna, aby sędzia rozstrzygnął spór w sposób słuszny, a pełnomocnik mógł skutecznie reprezentować klienta. Dlatego w świecie prawa szczególną rolę niewątpliwie odgrywa poznanie prawdy w ramach postępowania sądowego.

Pytanie o prawdę najbardziej doniośle wybrzmiało właśnie w ramach postępowania sądowego zadane przez rzymskiego urzędnika Poncjusza Piłata: *Τί ἐστιν ἀλήθεια*; „Cóż to jest prawda?” (J 18,38). Dialog Rzymianina z oskarżonym Jezusem z Nazaretu stanowi tekst kulturowy i topos całej zachodniej cywilizacji. Pytanie Piłata padło w procesie karnym. Sporo pisał o nim swego czasu w Krakowie Wiesław Litewski². Nie był to jednak tym razem proces dla obywateli rzymskich, lecz wykonywanie administracyjnej – żeby nie powie-

¹ K. Twardowski, *O dostojęństwie Uniwersytetu*, w: idem, *Lwowskie wykłady akademickie*, t. 1, wykłady z rękopisów i maszynopisów przeczytali, przepisali, opracowali oraz słowem wstępnym i wprowadzeniami poprzedzili R. Kuliniak, D. Leszczyna, M. Pandura, Ł. Ratajczak, Kęty 2018, s. 449.

² W. Litewski, *Rzymski proces karny*, Kraków 2003.

dzień policyjnej – jurysdykcji okupanta nad wolnymi mieszkańcami podbitej prowincji. W Palestynie i wobec znacznie starszego od samego Rzymu prawa judaizmu biblijnego „w oskarżeniu Jezusa przed Piłatem symbolicznie zderzają się wielkie tradycje prawne – dorobek dwóch rozbudowanych i starożytnych, szacownych, subtelnych i żywych sposobów myślenia oraz formowania prawniczego”³. Romanistyka, także polska, ma dobrze ugruntowaną tradycję i doświadczenie w badaniach nad tym najśłynniejszym z procesów świata⁴. Pytanie Piłata o prawdę pozostaje uniwersalne, wychodząc poza rozważania o procesie czy prawie rzymskim, poza rozważania historyczne, a nawet filozoficzne. Wciąż warto zająć się kwestią, o którą zapytał Rzymianin, również w rzymskim procesie innym niż karny – w procesie cywilnym.

Naukę procesu cywilnego od dawna nurtuje pytanie, jaki kształt powinna przybrać procedura cywilna tak, by umożliwić sprawne załatwianie kolejnych spraw, a zarazem dawać poczucie słuszności zapadłych orzeczeń. Czy należy poprzestać na oświadczeniach stron i oprzeć na nich orzeczenie w poczuciu dobrze spełnionego obowiązku? Czy raczej umożliwić sędziemu lub wymagać od niego, by użył różnych środków poznania faktycznych okoliczności sprawy nawet wbrew deklarowanej woli stron? Procesualiści zwykli nazywać pierwszą część tej alternatywy zasadą prawdy formalnej, a drugą – zasadą prawdy materialnej. Główne pytanie badawcze leżące u podstaw rozprawy dotyczy tego, jakie znaczenie teoria i praktyka rzymskiego procesu cywilnego nadawały poznaniu prawdy w ramach postępowania sądowego. Posługując się współczesną terminologią, pytanie można sprowadzić do postaci: czy rzymski proces cywilny rządził się zasadą prawdy materialnej, czy zasadą prawdy formalnej. Wprawdzie niektórzy przedstawiciele doktryny prawniczej kwestionują sensowność takiej terminologii, jednak pojęcia prawdy materialnej i prawdy formalnej pozostają w powszechnym użyciu w dyskursie prawniczym i zdają się zachowywać użyteczność. Dlatego też w toku pracy stosowana będzie ta tradycyjna terminologia oddająca zasadnicze intuicje prawnicze.

³ F. Longchamps de Bérier, *Powtórka z Rzymu*, Kraków–Bielsko-Biała 2017, s. 105.

⁴ H. Kupiszewski, *Nowy Testament a historia prawa (Wykład z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej ks. prof. Dr Mariana Myrchy)*, PK 29 (1986), s. 13–26; P. Święcicka, *Proces Jezusa w świetle prawa rzymskiego. Studium prawno-historyczne*, wyd. 2, Warszawa 2012; M. Sobczyk, *Proces Jezusa oczami historyka i prawnika*, *Studia Iuridica Toruniensia* 12 (2013), s. 221–252.

ABSTRACT

VERITATEM ESSE QUAERENDAM: TRUTH IN THE ROMAN CIVIL TRIAL

The book is an attempt to look at the basic values of court proceedings, taking into account the thought and practice of the Roman civil trial. The main research question underlying the dissertation concerns the meaning of the judiciary knowledge of truth in the perspective of the theory and practice of the Roman civil trial. The question can be reduced to whether the Roman civil trial was governed by the principle of material truth or the principle of formal truth.

The doctrine of civil trial has long been inquiring what shape the civil procedure should adopt to be efficient enough and at the same time give a sense of the validity of the rulings. Even today, since the abolition in 1996 of Art. 3 § 2 of the Code of Civil Procedure in Poland, a discussion continues whether the Polish civil trial is still governed by the principle of material truth. Looking back at the experience of Roman law helps to capture anthropological constants, i.e. principles, gaps, human weaknesses, and needs that repeatedly appear in the life of law, including procedural law.

The main part of the book consists of five chapters. The first chapter provides a terminological introduction. The concept of truth is used by philosophers and lawyers alike. However, both developed completely different conceptual grids suited to the methods of their disciplines. These perspectives must be synthetically juxtaposed in order to avoid the anachronistic modern clichés in interpreting ancient Roman sources. The second chapter concerns institutions whose application gave the value of indisputable truth to statements of the parties. The analysis of these institutions provides numerous details about the position of the principle of formal truth in the Roman civil trial. Their binding effect was limited either by structural or axiological restrictions, such

as protecting minors or the interests of *pater familias* against the actions of those subordinate to his authority. The third chapter deals with the taking of evidence as a tool of finding out material truth in the Roman civil trial. The sources devoted to the judge's duties are analyzed, as well as those regarding the theory and practice of using various means of proof. Initially, the perspective of forensic speakers prevailed, instrumentalizing the truth in the trial. Then, as the *cognitio extra ordinem* developed, the evidence proceedings gradually evolved from the rhetorical evidence to the judicial evidence focused on the extraction of precise knowledge, and therefore material truth.

The fourth chapter is devoted to the well-known principle *res iudicata pro veritate accipitur*, "the judged thing is accepted as true." The phrase was transmitted twice in the Justinian *Digesta*. Ulpian's text was initially limited to whether it was possible for a senator's daughter to marry a freedman, regarding the previous preliminary ruling that he was a free born. The original context of the text is discussed, as well as the limits of its application and interpretation in the context of the principle of formal truth. The fifth chapter attempts to explore how a judgment based on false evidence could be challenged according to the rules of the Roman civil trial. Texts regarding execution (*actio iudicati*), restitution (*restitutio in integrum*), and appeals (*appellatio*) are reviewed. However, the analysis of these procedural measures mostly leads to negative conclusions.

The end of the work contains general conclusions. The historical development of the Roman civil trial led to the domination of the principle of material truth. However, instruments of formal truth have also been retained in order to preserve other values protected by the legal order.

The undertaken research is largely based on the historical method. That does not mean that romanistic work comes down to the history of law. Not only diachronic, but also synchronous reading of sources is necessary. Therefore, when discussing the deliberations of the jurists and the decisions of the emperors as if they were binding law, in fact, a dogmatic method is used, no different from the study of contemporary laws by modern lawyers. The most interesting texts come from the Justinian compilation. Other legal sources include the Law of Twelve Tables, *Gai Institutiones*, *Codex Theodosianus*, *Pauli Sententiae* and their subsequent *Interpretatio*, *Edictum perpetuum*, and *Basilica* with later *scholia*. Non-legal sources were also frequently used: rhetorical (Cicero, Quintilianus), historiographic (Livius, Valerius Maximus, Suetonius),

antiquarian (Aulus Gellius), literary (Plautus, Juvenalis), lexicographic (Festus), and technical (writings of Roman surveyors). In order to examine the context of individual fragments, it was necessary to reach for the paligenetic reconstruction as well as to confront them with the doubts of the doctrine's representatives about the criticism of the text. The book is accompanied by a list of sources.

Key words: truth, civil trial, Roman law, evidence, rhetoric

Rozprawa *Veritatem esse quaerendam. Prawda w rzymskim procesie cywilnym* wpisuje się co najmniej w dwa pola badawcze. Pierwsze to analiza regulacji prawa rzymskiego dotyczących sposobów poszukiwania prawdy. Drugie zaś to próba „spojrzenia na podstawowe wartości postępowania sądowego przy uwzględnieniu myśli i praktyki rzymskiego procesu cywilnego”. Już na pierwszy rzut oka widać zatem, że Autor podjął się zadania niezwykle ambitnego. [...] Zadaniem nauki jest poszukiwanie prawdy na własny użytek i dzielenie się wynikami poszukiwań; zadaniem naukowca pozostaje zatem komunikować swoje odkrycia w sposób zrozumiały dla odbiorców. Prezentowane w rozprawie tłumaczenia cenić przychodzi również za to, że w większości pochodzą od Autora, zdradzają zatem pierwszą interpretację tekstu, która jest Mu bliska.

Z recenzji prof. Joanny Misztal-Koneckiej

Główny problem postawiony przez Autora w jego rozprawie doktorskiej sprowadza się do pytania, gdzie należy umieścić jurysprudencję rzymską (i szerzej – prawo rzymskie) w obliczu często spotykanego we współczesnej procesualistyce cywilnej podziału na prawdę formalną i prawdę materialną. Zamiast pojęcia prawdy formalnej używa się też często pojęć prawda sądowa, prawnicza lub procesowa. Jest to zasadniczo prawda podtrzymywana i niejako konstruowana przez same strony procesu, podczas gdy prawda materialna jest odkrywana przez sędziego w sposób niezależny od stron. [...] Autor jest całkowicie świadomy tego, że pytanie o przewagę prawdy materialnej lub formalnej w rzymskim procesie cywilnym jest pytaniem anachronicznym. Zauważa on przecież trafnie, że juryści rzymscy „nie podejmowali rozważań teoretycznych i na próżno szukać w ich pismach dyskusji, czy współczesne im postępowanie cywilne rządziło się zasadą prawdy materialnej czy też prawdy formalnej”. Tym niemniej autor przyznaje wyraźnie, że pytań anachronicznych się nie boi („źródłem starożytnym można zadawać i współczesne pytania”), a moim zdaniem ma do tego prawo.

Z recenzji prof. Tomasza Giaro

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-511-4

9 788381 385114